

Bernard Mandeville,

Vrije gedachten over godsdienst, kerk en volksgeluk

(1720/1729)

Voorwoord (1729)

Kwade gewoonte verbindt vaak een hatelijke betekenis aan woorden die dit niet verdienen en die met correct taalgebruik alleen in gunstige zin kunnen worden gebezigd. Zo zouden schijnheiligen en de vijanden van de waarheid willen inboezemen dat *Vrije Gedachten* godslasterlijk en atheïstisch moeten zijn, net zoals obscene wellustelingen zouden willen dat je de woorden *goedaardige dame* opvat als hoer. U ziet, lezer, dat dit spookbeeld mij niet bang heeft gemaakt. Maar opdat dit u er ook niet van kan afschrikken de volgende bladzijden door te nemen, zal ik u niet in spanning houden en u, zo kort en snel als ik kan, op de hoogte brengen van de opzet en inhoud ervan. U zult zien dat het geheel in twaalf hoofdstukken is verdeeld.

In het eerste hoofdstuk behandel ik de godsdienst in het algemeen, deïsme en atheïsme, zowel bespiegelend als praktisch; en christenen en degenen aan wie we die naam niet behoren te ontzeggen. Ik toon aan dat wat gewoonlijk onder geloof en geloven wordt verstaan, het gemakkelijkste deel van de christelijkheid is, waarin heel weinig mensen tekortschieten, maar dat het moeilijkste deel van onze godsdienst bestaat in het overwinnen van onze hartstochten uit liefde voor *GOD* en in de gehoorzaamheid aan zijn geboden. Ik behandel terloops zowel verkeerde noties die het gewone volk van deze zaken heeft als de mate van de overtredingen die ten opzichte van *GOD* worden begaan. Ik spreek over zonde en wat een daad tot een zonde maakt. Ten slotte bewijs ik op grond van het voornaamste leerstuk van het evangelie dat christenen die hun plicht nakomen, anderen niet kunnen haten uit welke godsdienstige hoofde dan ook en trek ik op basis daarvan een conclusie die bevorderlijk is voor vrede en wederzijdse eendracht.

In het tweede hoofdstuk benadruk ik nog nader dat de ergste zondaren zelden kwaad doen uit gebrek aan geloof, en tracht ik te bewijzen dat de meeste christenen overtuigd zijn van hun overtredingen en van een hiernamaals, en dat de wensen zelfs van erg verdorven mensen over het algemeen deugdzaam zijn, maar dat zij, doordat de moeilijkheid die ze bij de echte verbetering van het hart ondervinden bijna onoverkomelijk is, op zoek gaan naar een equivalent om zich van hun vrees te bevrijden; dat zij dit equivalent vinden in de naleving van sommige takken van uitwendige godvruchtigheid en godsdienstigheid, die totaal vreemd zijn aan echte deugd; dat de mensen altijd weer in deze waan zijn aangemoedigd door de priesterpolitiek. Ten slotte tracht ik te bewijzen dat zij, doordat zij te veel te vertrouwen op de werkzaamheid van zulke uitwendige vormen, leren om die vreselijke beduchtheden, waarmee verdorvenheid altijd gepaard gaat, weg te nemen tot zij hun geweten hebben misleid tot een volmaakte onbekendheid met zichzelf. Om deze belangrijke waarheid voor elke lezer nuttiger en zichtbaarder te maken, heb ik wat ik heb gezegd, door middel van drie zeer verschillende personages toegelicht;

waarmee ik dat hoofdstuk afsluit.

In het derde hoofdstuk worden riten en ceremoniën behandeld die verband houden met de openbare eredienst en worden enkele verschillen aangeroerd tussen onze regerende kerk en zij die daarvan afwijken. Het gehele hoofdstuk door is mijn oogmerk vrede en harmonie, en mijn enige pogen is, als ze niet te verzoenen zijn, ten minste de ongunstige mening die de geestelijken aan beide kanten hun hebben geleerd om over elkaar erop na te houden, te verdrijven en die, wat ik hun aantoon, veel slechter is dan een van beide verdient. De lezer zal zien dat ik, wanneer ik mij bij mijn oproepen aan beide partijen tot een van hen richt, nogal overhel naar de kant van hun tegenstanders. Dit heb ik om geen andere reden gedaan dan omdat ik dacht dat dit de plicht was van iemand die op succes hoopt bij een bemiddeling tussen twee vijanden. Ik eindig ermee het voordeel uiteen te zetten dat aan beide partijen zal toevallen door het gebruik van de helende grondregels die ik voorstel.

In het vierde hoofdstuk spreek ik over godsdienstige mysteries in het algemeen en meer in het bijzonder over de drie-eenheid, laat ik het verschil zien tussen kennis en geloof, en behandel terloops de godheid van *JEZUS CHRISTUS* en de *HEILIGE GEEST*. Ik ontken niets van wat onze kerk over deze zaken beweert, maar oordeel toch ook niet onmenslievend over anderen omdat ze weigeren zich bij elke syllabe van de geloofsbelijdenis van *Athanasius* neer te leggen. Ik roer de lichtgelovigheid van de onwetende aan; ik ontraad het dogmatiseren van geloofszaken en de onmenselijkheid van het aan elkaar opleggen van geloofsbelijdenissen van menselijke vinding, aangezien de heilige schrift de enige geloofsregel moet zijn en iedereen ten laatste voor zichzelf moet oordelen. Deze opvattingen staaf ik met citaten van twee uitmuntende prelaten van onze kerk. Om ze van hun dwalingen te overtuigen, besluit ik dit alles met een duidelijk onderscheid tussen wat boven de rede uitgaat en wat ertegenin gaat: ten eerste de ijdele en arrogante filosoof, die, opgeblazen door zijn eigen genoegzaamheid, een te enge gedachte van *GODS* almacht heeft en de mysteries om geen andere reden verwerpt dan dat zij zijn begrip te boven gaan; ten tweede de door priesters bezetene, bijgelovige pilaarbijter, die zijn ogen sluit voor het gezonde verstand en die zich stompzinnig inbeeldt dat hij duidelijke tegenstrijdigheden kan geloven.

Het vijfde hoofdstuk begin ik met een verhandeling over de wil en onderzoek de vrijheid ervan. Ik roer de predestinatie aan en het belangrijkste bezwaar dat ertegen bestaat. Ik formuleer het systeem van de twee hoofdbeginselen, duik in de controversen over de oorsprong van het kwaad en maak opmerkingen over verscheidene antwoorden van de kerkvaders aan de *manicheeërs* en over het argument van *Epicurus* tegen de voorzienigheid. Ik toon enerzijds aan dat een veronderstelling van de meest absolute vrije wil, zoals de *socinianen* beweren, de moeilijkheid niet kan oplossen die zij zou moeten oplossen, en anderzijds hoe moeilijk het is voor een aanhanger van de predestinatieleer, die slechts de natuurlijke rede heeft om hem te helpen, om te vermijden dat hij *GOD* aanmerkt als de veroorzaker van de zonde. Op grond daarvan concludeer ik dat in de aangelegenheid van de vrije wil en de predestinatie een van de grootste mysteries van de christelijke godsdienst ligt opgesloten en dat het daarom een geschikter onderwerp is om er nederigheid en verdraagzaamheid voor te betrachten dan voor redetwisten en vijandigheden. Om die mening te staven, verwijs ik naar de apostel

Paulus, die de predestinatie op de duidelijkste manier lijkt te verklaren en de tegenwerping ertegen op de strafste wijze formuleert, zonder zelfs maar te trachten er een antwoord op te geven of de moeilijkheid op een andere manier op te lossen dan door zijn nederige overgave aan de onpeilbare diepte van de goddelijke wijsheid. Ik roep de mensen op het voorbeeld van deze apostel te volgen en op te houden met het betwisten van wat geen van beide partijen kan bewijzen, en eindig met een stralend voorbeeld van gematigdheid, dat ik alle kerkelijke functionarissen aanbeveel.

In het zesde hoofdstuk onderzoek ik de oorzaak van de genegenheid en achting die het gewone volk, los van de godsdienst, voor tempels heeft. Ik toon aan dat zij, daar hun onvermogen hen belet om door ware heiligheid en spiritualiteit geraakt te worden, gedwongen worden het respectvolle ontzag waarmee hun bijgeloof hen vervult, over te brengen op dingen die zichtbaar zijn en die zij met de zintuigen kunnen bevatten, en dat kerken derhalve wel het voornaamste object van hun aanbidding moeten zijn. Ik spreek over het gebruik dat in alle godsdiensten van deze zwakheid van het gewone volk is gemaakt. Ik geef aandacht aan de verschillende betekenissen van het woord Kerk en het nut om deze te kennen. Ik roer de wonderbaarlijke manier aan waarop in de tijd van de apostelen het evangelie werd verspreid en de verschillende methoden die hun opvolgers sindsdien hebben gebruikt. Met verscheidene voorbeelden uit de geschiedenis, die getuigen van de enorme dapperheid die betoond is en de grote risico's die gelopen zijn voor de bevordering van de wereldlijke grootheid en het gezag van de kerk, licht ik het heroïsme van de geestelijkheid toe. En ten slotte toon ik aan dat de protestantse geestelijkheid sinds de hervorming niet minder verzotheid op macht en overheersing aan de dag heeft gelegd dan de *Roomse* priesters, van wie zij zich voornamelijk om die reden afgescheiden hebben.

In het zevende hoofdstuk merk ik op dat de behendigheit van de geestelijkheid om rijkdom te verkrijgen en de wereldlijke grootheid van de kerk op te vijzelen, niet heeft ondergedaan voor haar moed. Ik spreek over het verkeerde en goddeloze gebruik, ten behoeve waarvan de geestelijken voor hun eigen gewin verdraaiden wat het evangelie over de onsterfelijkheid van de ziel leert; over hun ijver en hatelijkheid tegen menselijke wetenschappen teneinde onwetendheid en bijgeloof aan te kweken; over hun woede en verontwaardiging tegen degenen van hun eigen orde, die op enig moment probeerden het volk de ogen te openen. Ik geef voorbeelden van de strikte gehechtheid van de kerk aan haar vrienden en haar onschendbare achting voor degenen die haar wereldlijke belang bevorderen; en van haar verbolgenheid en de heftigheid van haar haat tegen allen, zelfs de beste mensen, die haar gezag ter discussie stellen of de tekortkomingen van de geestelijkheid aanroeren. Ik verhaal waaraan pausen moeten voldoen en geef enkele voorbeelden om te bewijzen dat in *Rome* de zaak van de godsdienst wordt achtergesteld bij het wereldlijke belang van de kerk. Ik noem andere takken van priesterpolitiek, godvruchtige bedriegerijen, roddels en regelrechte onwaarheden, waarvan de kerkvaders bij het weerleggen van de heidenen gebruik hebben gemaakt om de wereldlijke grootheid van de kerk te bevorderen, en ik sluit af met een opmerkelijk voorbeeld van onoprechtheid waaraan protestanten zich schuldig hebben gemaakt in hun controversen met de papisten.

In het achtste hoofdstuk behandel ik de kerkscheuring en de oorzaak ervan, en maak gewag van verscheidene buitensporigheden van oude ketteren en anderen sinds de hervorming. Ik duid de schadelijke zaken aan die door de hervorming uit de kerk zijn weggenomen, en in het bijzonder het celibaat van de geestelijkheid, en spreek over de belachelijke aanspraken op kuisheid die door de kerk van *Rome* zijn gemaakt. Ik beweer dat deze schadelijke zaken juist de werktuigen zijn geweest met behulp waarvan de kerk van *Rome*, tot aan de hervorming, over alle afscheidingen en ketterijen heeft gezegevierd, en dat de protestantse geestelijken, zodra bij henzelf afscheidingen optraden, merkten waarvan zij afstand hadden gedaan, daarvan spijt hadden en zich van toen af steeds hebben ingespannen om equivalenten te vinden voor wat zij zijn kwijtgeraakt. Ik spreek over de dissenters en de ruzies van de protestantse geestelijken met elkaar en over hun afkeer van een hereniging en van degenen die zich ingespannen hebben om deze te bereiken. En ik bewijs uit hun eigen getuigenissen hoe onbillijk zij elkaar hebben behandeld. Ik wijs op een gemakkelijke remedie om scheuringen of ten minste de onheilen die daardoor worden veroorzaakt, te voorkomen en eindig met de verdachtmakingen en laster, die de rechtzinnigen en dissenters in *Engeland* elkaar naar het hoofd slingeren.

In het negende hoofdstuk bewijs ik op grond van de aard van de geestelijkheid, die in het voorgaande hoofdstuk is getoond, dat als een scheuring eenmaal begonnen is, deze alleen kan worden hersteld door dood, verbanning en een absolute uitroeiing van de scheurmakers, en pleit daarom voor verdraagzaamheid, maar beweer dat de heersende kerk in elk land voor vervolging is. Ik bewijs dat dit waar is, door middel van voorbeelden en aanhalingen van niet alleen de grote voorstanders van het pauselijke gezag en andere *rooms-katholieken*, maar ook van de *lutheranen* en *calvinisten* en alle kerkelijke functionarissen wanneer zij worden bestreden en aan de macht zijn. Ik bewijs dat de regerende kerken niet erkennen dat de scheurmakers, hoeveel zij er ook voor lijden, oprecht zijn in hun mening; dat degenen die werden vervolgd, zodra hun gezindte de overhand heeft en zij ertoe in staat zijn, anderen die met hen van mening verschillen net zo behandelen als zij daarvoor zelf zijn behandeld; dat de redenen en argumenten voor de vervolging, door de protestanten aangevoerd tegen de dissenters, niet alleen dezelfde zijn als die de papisten tegen de hervormers gebruikten en de rechtzinnigen meer dan duizend jaar geleden tegen de ketteren, maar ook dezelfde die de heidenen tegen de eerste kerk gebruikten, en ik geef een voorbeeld waarin een verdediger van het heidense geloof, na een wrede vervolging, de christenen en hun godsdienst met evenveel meewarigheid en verachting behandelde als de meest hooghartige rigorist van de rechtzinnigen met de onnozelle geestdrijver zou kunnen doen. Ik laat de onbeduidendheid zien van de halve vervolging; ik duid de barbaarsheid aan waarmee het evangelie in *Amerika* en *Oost-Indië* is verspreid en waarmee op andere plaatsen de rechtzinnigheid in stand wordt gehouden. Deze laat ik alle zien als argumenten tegen de vervolging en wijs op een remedie om de kwaden te voorkomen die gevreesd worden van een overmatige verdraagzaamheid. Ik spreek over burgeroorlogen vanuit godsdienstige ruzies, verdoezel onze eigen tegenspoed, en ik tracht met voorbeelden van calamiteiten die anderen hebben ondergaan, de lezer af te schrikken van de eerste aanzetten die tot zulke noodlottige tijden zouden kunnen leiden.

In het tiende hoofdstuk beweer ik dat voor de evangeliebediening meer preëminentie verplicht is dan voor andere beroepen; dat ik in de voorafgaande hoofdstukken niets tegen de geestelijkheid heb gezegd om haar bij de leken hatelijk te maken en dat degenen die in andere beroepen het meest uitblinken, zich aan grove tekortkomingen schuldig maken, die voor hun functie even verderfelijk zijn als die waarvan ik de geestelijkheid heb beschuldigd; dat alle dingen een verkeerde kant hebben en dat we onderscheid moeten maken tussen de bedoeling van een beroep en waartoe deze verdraaid kan worden. Ik bewijs dat mensen in alle beroepen zoveel mogelijk voor hun eigen doeleinden van hun zaak profiteren; dat ons van jongs af wordt geleerd aan onszelf te denken en voor onszelf te zorgen; dat als mensen in één beroep meer inbreuken maken dan in een ander, dit door niets anders komt dan dat zij meer gelegenheid daartoe hebben, en dat mensen uit alle beroepen over anderen zouden willen heersen als zij dit zouden kunnen. Ik bewijs dat mensen in alle betrekkingen over hun allereerste beoefenaar opscheppen als dit in hun voordeel is, ook al zijn ze enorm verloederd en handelen ze op grond van heel andere principes. Ik bewijs uitvoerig dat na de tijd van de apostelen, zodra de bediening van het evangelie een beroep werd waarvoor mensen werden opgeleid om de kost te verdienen, de geestelijkheid niet minder schuldig aan tekortkomingen en ondeugden is geweest of meer waarde of echte goedheid bezat dan de leken. Daaruit concludeer ik dat de geestelijkheid niet onafhankelijker van het landsbestuur behoort te zijn dan de leken of dat zij, meer dan aan mensen in andere beroepen wordt vergund, enig voorrecht of macht behoort te hebben om anderen straffeloos te benadelen; en ik tracht te weerleggen wat algemeen tegen deze bewering wordt aangevoerd. Ik benadruk dat deze stelregel om de kerkelijke functionarissen binnen de juiste perken van de gehoorzaamheid te houden, niet afdoet aan de eerbied die aan hun orde is verschuldigd of aan het genot van wereldse geneugten in gelijke mate als de leken, en geef een voorbeeld van een goede harmonie en prijzenswaardig gedrag tussen geestelijkheid en de leken. Ik spreek over het prediken en de verscheidene manieren waarop dit verderfelijk voor de vrede van de samenleving wordt gedaan. Ik geef waarschuwingen om de onheilen die erdoor kunnen worden veroorzaakt, te voorkomen. Ik leg de onoprechtheid bloot van verscheidene voorwendsels en uitvluchten die vaak door opruiende predikers worden gebruikt. Ik geeft een voorbeeld van een godvruchtig man en een van de grootste hervormers, die meegesleept door ijver of hartstocht, een preek hield die tot oproer leidde. Ik toon aan dat voor een kerkelijke functionarisonenigheid zaaien een gruwelijker misdaad is dan voor iemand anders, en neem de zwarigheden weg die tegen het bestraffen van hen worden gemaakt. Ik sluit af door te benadrukken dat de twee punten die ik voornamelijk heb bepleit, niet met elkaar in strijd zijn en licht mijn opvattingen betreffende ons gedrag tegenover de geestelijkheid toe in een vergelijking, waardoor geen redelijk mens zich beledigd zal voelen.

In het elfde hoofdstuk spreek ik over het landsbestuur in het algemeen en onze staatsregeling in het bijzonder. Ik beweer dat geen regering kan blijven bestaan waaraan geen onvoorwaardelijke gehoorzaamheid wordt betoond en onderzoek de oorzaak van onze ruzies over die leer. Ik onderzoek de opperste macht en de gehele soevereiniteit van de natie, en bewijs dat onze onbepaalde gehoorzaamheid alleen maar verschuldigd is aan bevelen die door de drie standen gezamenlijk gegeven

worden. Ik toon aan dat de macht om wetten te maken, een macht moet insluiten om ze ertegen te beschermen dat ze straffeloos worden overtreden; dat een groot deel van de soevereiniteit eigenlijk bij het volk blijft en dat de belangrijke prerogatieven van de koning niet afdoen aan de vrijheid van het volk. Ik bewijs dat men gemakkelijk kan herkennen wanneer de koning zijn contract met zijn volk breekt en geef redenen aan waarom een overeenkomst die tussen hen is bekrachtigd, voor de een niet minder bindend is dan voor de ander. Ik roer de troonopvolging en het goddelijke recht van koningen aan, en laat de ongerijmdheid zien van de bewering dat *GOD* ons alleen gehoorzaamheid oplegt aan de monarchie, met uitsluiting van alle andere vormen van bestuur. Ik noem twee bezwaren, het ene tegen dat aandeel van de soevereiniteit dat aan het volk behoort, het andere tegen de geldigheid van die wetten die een wijziging in de troonopvolging hebben aangebracht. Om deze te ondervangen, besteed ik aandacht aan latere en vroegere tijden aangaande de machtsverhoudingen tussen de drie standen; dit verschaft me de argumenten om de bezwaren te beantwoorden. Ik bewijs dat de vijanden van het huidige politieke bestel zichzelf in hun klachten tegenspreken, en spreek over eden en het zweren met stilzwijgende achterhouding. Ik onderzoek de wettigheid van de *troonpretendent* en bewijs dat deze uiteindelijk twijfelachtig is. Ik zet het tijdsgewricht uiteen waarin hij werd geboren en eindig met een uitbeelding van koning *Willem III*, aan wie we de opvolging door het doorluchtige Huis van *Hannover* te danken hebben.

In het laatste hoofdstuk som ik de natuurlijke zegeningen van *Groot-Brittannië* op, vooral van het zuidelijke gedeelte ervan, en beschouw onze wetten en vrijheden als de beste. Ik onderzoek de reden van onze ontevredenheid en vergelijk ons gemopper en onze onbehaaglijkheid met de klachten van degenen die aan zwaarmoedigheid lijden. Ik roep op tot wijsheid en definieer deze. Ik spreek over hoven en de personen waardoor deze gewoonlijk worden gevormd. Ik val uit tegen onze partijdigheid met betrekking tot de colleges van ministers en staatslieden. Ik raad de mensen af enerzijds te veel op de eerlijkheid ervan te vertrouwen en anderzijds de daden ervan verkeerd uit te leggen. Ik toon aan dat veel van onze klachten onredelijk zijn en dat bij sommige echte grieven het kwaad veel geringer is dan onze vrees ervoor; dat het middel waarnaar onze misnoegden verlangen om ze te herstellen, onuitvoerbaar is zonder de halve natie te ruïneren en dat de poging zelf om dit te bereiken met grotere rampen gepaard moet gaan dan ons onder de huidige staatsinrichting kunnen overkomen. Ik roer het *wetsontwerp over de pairs*, de oorlog met *Spanje* en het behouden van *Gibraltar* aan. Wat godsdienstige zaken betreft, zet ik uiteen wat vereist is om een natie vrede en geluk te verschaffen. Ik duid verscheidene groepen mensen aan van wie het gemopper geen aandacht verdient en besluit dat het onze eigen schuld is als we niet gelukkig zijn.

Degenen die ervaring met boeken hebben, zullen snel ontdekken dat ik, zonder hem te noemen, veel gebruik heb gemaakt van de heer *Bayle*. Ik beken dat hij de geleerde man is over wie ik op bladzijde xxx spreek. Ook de citaten die ik van die auteur zonder hem te noemen, heb geleend, zijn talrijk. In het bijzonder in het vijfde hoofdstuk zijn in zekere zin vele argumenten van hem overgeschreven. Daar hij meer moeite heeft gedaan en meer literatuur heeft gebruikt dan welke andere auteur

ook in de laatste eeuwen om te laten zien wat waarschijnlijk ten gunste van vele onrechtzinnige meningen zou kunnen worden gezegd, heb ik bij het weergeven van de moeilijkheden die aan beide zijden van de controversen liggen, zoveel rekening gehouden met mijn eigen gemak dat ik veel van de redeneringen zoals ik ze bij hem aantref, heb overgenomen zonder mijn hoofd erover te breken om de gegrondheid ervan te onderzoeken. En daarom wens ik, aangezien ik geen eer opeis voor die welke goed zijn, dat de lezer de andere niet beschouwt alsof ze van mij zijn, of dat ik ze adopteer of mezelf ervoor verantwoordelijk stel. Ik denk, ook al zijn ze op dezelfde manier opgeschreven alsof ze van mezelf zouden zijn geweest, dat vele ervan verkeerd zijn. Maar het is voor mijn bedoeling genoeg dat zo'n groot man ze ten minste waarschijnlijk heeft geacht, en ik dacht dat ze op de manier zoals ze er nu staan beter te lezen zouden zijn dan wanneer ik ze slechts als zijn meningen had aangegeven, hetgeen vele onderbrekingen in het betoog zou hebben veroorzaakt. Had ik dit gedaan uit ijdelheid om mezelf te complimenteren of de eer van die belangrijke man te kleineren, dan zou ik verstandig genoeg zijn geweest om er nu niet van te reppen. Er zijn meer dan één reden die ik ervoor had om te doen zoals ik gedaan heb. In de eerste plaats bevindt het lexicon van de heer *Bayle* zich gewoonlijk alleen bij mensen die grote bibliotheken hebben, en het aanhalen ervan zou voor het grootste deel van mijn lezers weinig hebben betekend. Wat de waarheid van de feiten betreft, hetgeen het allerbelangrijkste is, zijn de auteurs en de bewijzen die ik aanhaal dezelfde als in het lexicon, die de lezer, als ik ernaar had verwezen, door de daar aangehaalde auteurs op te zoeken niet beter te weten had kunnen komen dan hij nu, zonder verdere moeite, kan doen door te kijken naar wat voor hem ligt. Bovendien stelde ik me voor dat het vooral voor degenen die niet bekend zijn met de uitgebreidheid van dat werk, onplezierig zou zijn, zo niet walgelijk, om dezelfde naam zo vaak in de voetnoten herhaald te zien.

Ik zal me verder niet verontschuldigen voor enig deel van het werk. Ik kan er vele fouten in ontdekken, meer dan ik weet hoe ik deze zou kunnen herstellen. Was het gelijk aan de bedoeling, dan zouden er maar enkele boeken in de wereld bestaan die beter zijn. Daar het onmogelijk is dat ik enig ander doel zou kunnen hebben gehad dan het algemene best en de openbare rust, hoor ik, me dunkt, de openhartige lezer zeggen, *Wat jammer is het, dat een man met zo'n goede bedoeling niet begaafder is!* Dit zal me nooit mishagen en ik benijd de mensen met meer intelligentie en grotere genialiteit niet hun ongewone bekwaamheden, zolang zij zich inspannen hun tegenstanders met laster te beladen, de kwalijke daden en slechtere bedoelingen van hun eigen partij te verhelen en geen kunstgreep achterwege te laten om met een goede zwier onoprecht te zijn.

Wat ik zou willen rechtvaardigen, is niet de kracht van mijn verstand, maar de oprechtheid van mijn wil. Had belang of ijdele roem mijn inspanningen beïnvloed, dan had ik mijn moeite beter aan iets anders kunnen besteden dan aan het heen en weer rennen tussen twee vijanden die iedereen haten die ernaar streeft ze uit elkaar te houden.

Ik ken het gebruikelijke lot van gematigdheid heel goed. Zij verschaft je geen vrienden en brengt ook je vijanden niet tot bedaren, en zet iemand neer als een doelwit tussen de twee facties die zich tegenover elkaar aan de uiteinden plaatsen. Maar ik heb nog iets ergers te vrezen, gelet op de koene waarheden die ik heb

gesproken; en velen zullen zich over mijn roekeloosheid verbazen en vragen: *Wie is hij? Heeft hij een groot vermogen? Welke beroep of bezigheid heeft hij? Is hij ooit van plan voorspoed te hebben of echt langer te leven? Is hij pistoolbestendig en beeldt hij zich in dat er geen dolken en ook geen vergif in de wereld bestaan?* Ik ben niet onkundig van de risico's die ik loop, maar wat mijn beduchtheden vermindert, is dat ik alleen maar te lijden kan hebben van de ontrechte wrok van degenen van wie een groot deel van hun plicht erin bestaat anderen te leren geen wrok te hebben.

In ieder geval heb ik een goede daad verricht, zoals wanneer iemand het belang en het wereldlijk geluk van de natie waarin hij leeft, tracht te bevorderen zonder nadeel voor om het even wie, of wegen tracht te bedenken zonder van het pad van de deugd af te wijken om onze verdeeldheden en de ongelukkige breuken tussen partijen te helen zonder een ervan te schaden, door Remedies die zowel gemakkelijk als plezierig zijn, die niet alleen niets kosten, maar bovendien een duidelijke borg voor ieders bezit zullen betekenen en alle soorten van genoegens zullen vergroten die een eerlijk man in het genot ervan kan wensen.

Wanneer iemand ter verdediging van waarheid en vrijheid schrijft, zonder *GOD* te beledigen, zonder de geringste schade aan de overheid of slechte manieren tegenover superieuren; wanneer hij het opneemt voor en maant tot ware godvruchtigheid, met eenvoud en oprechtheid, zonder verdichtsels of geestdrijverij, zonder laster of het verkeerd voorstellen van zelfs de ergste of de geringste zweem van vleierij tegenover enige sterveling; wanneer hij, door het gezag van de soevereine standen te versterken, ernaar streeft onenigheid en vijandigheden uit de samenleving te bannen en zowel aan alle kerkelijke gemeenschappen vrede en eenheid als aan alle mensen menslievendheid aanbeveelt; wanneer iemand zich van dit alles bewust is, kan hij zijn werk, zonder enige afbreuk aan zijn eerbaarheid te doen, een goede daad noemen, ook al zou dit verder geen andere goede eigenschap hebben. Dit is een gedachte waarover hij kan nadenken, hij kan peinzen, hij kan piekeren en per slot, zonder zijn werk te vleien of er romantische noties op na te houden, het wezenlijke genoegens hebben om zich te verbeelden en zichzelf ervan te verzekeren dat zolang hij zich bezighoudt met het nastreven van zulke doeleinden en voor zo'n zaak sterft, tijd niet beter besteed en het leven niet beter gelaten kan worden.